

*Радослав Гаћиновић**

Институт за политичке студије, Београд

ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ КАРАКТЕР УНУТРАШЊИХ СУКОБА**

Не волим насиље, мислим да је то
знак слабости и неразумног расуђивања.

То је и начин да се људи отјерају у зло.

Меша Селимовић, *Дервиш и смрт*

Сажетак

Унутрашњи сукоби представљају латентну опасност за систем безбедности демократске државе. Превентивно деловање уз примену стратегије одвраћања и стратегије узвраћања значајно утиче на спречавање настанка унутрашњих сукоба у савременим условима. Овај рад има циљ да укаже на опасност од свих врста унутрашњих сукоба по капацитет система безбедности модерне државе, а посебно на опасност од етничких и верских сукоба. Појам и врсте унутрашњих сукоба, за разлику од међународних сукоба, у којима се као ратујуће стране појављују државе, унутрашњи сукоби одигравају се унутар једне државне територије, између антагонистичких група, држављана те исте државе. То се по правилу дешава када се на челу државе нађе влада неспособна да контролише ситуацију и усмери политичке процесе у правцу мирољубивог решења спора. Узроци унутрашњих сукоба могу бити веома различити: класне супротности, национално угњетавање, верска нетрпељивост, племенска хете-

* Научни саветник

** Овај текст је настао као резултат рада у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије.

рогеност итд. Унутрашњи сукоби могу се кретати у распону од обичних побуна и стварања једне психозе затегнутости, војних пучева, државних удара, изолованих и спорадичних аката насиља па до грађанских ратова ширих размера.

Кључне речи: Унутрашњи сукоб, држава, верски сукоб, етнички сукоб, безбедност, демократија.

У српском језику реч „сукоб“ има више значења: „опречност“, „размимоилажење супротних гледишта (интереса)“, „спор“, „свађа“, „непријатељски оружани судар“, „окршај“ и сл.¹⁾ Основе филозофског схватања сукоба поставио је Хераклит.²⁾ Све се непрекидно мења и свака промена представља средину између два супротна стања. Сукоб је општа појава и све се рађа у сукобу и нужношћу. Без сукобљавања нестало би развитка. Јединствена, постојана подлога непрекидног постајања и нестајања свега јесте ватра „и то вечна ватра као фина и флуидна прасупстанција, коју ваља строго разликовати од обичне видљиве ватре“.³⁾

Најзначајнија социолошка истраживања сукоба (*Conflict studies*)⁴⁾ настају после Другог светског рата у радовима истакнутих социолога Луиса Козера, Кенета Болдинга, Ралфа Дапрендофа, Рејмона Арона, и др., који сукобе почињу изучавати на нивоу друштвених група, друштвених структура и институција, класа, политичких партија и покрета, верских, етничких и културних целина и држава. Предмет тих истраживања су и револуције и грађански ратови, индустријски, етнички и верски сукоби, покрети отпора, рат, империјализам, и друштвени покрети. Ова истраживања су изузетно важна јер су првенствено усмерена анализи понашања учесника у сукобима са становишта постизања успеха у њему. Средином XX века социолошка мисао о друштвеним сукобима, усмерена је на изградњу тзв. „конфликтних модела“ (*Conflict studies, Conflict Analysis*), чије је тежиште усмерено на критику структурално-функционалних објашњења сукоба и настојање да се промене унутар друштвених система објасне не само категоријама „сарадње и интеграције“, „тензија и напетости“ већ и помоћу „про-

1) Реч је о речнику *Синонима и сродних речи српскохрватског језика*, Свезнање, Београд, 1974. у *Речнику српскохрватског књижевног језика*, Матице српске, 1967.

2) Хераклит, *Фрагменти*, Графос, Београд, 1979, стр. 11.

3) Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003, стр. 48-54.

4) Bouldin, Kenneth, *Conflict and Defense: A General Theory*, Harper & Brothers, New York, 1962.

тивречности и сукоба“ који могу имати и позитивне и негативне последице. На развој ових приступа утицале су и савремене социолошке теорије функционализам, феноменологија, и др. Коначно, 70-те године XX века представљају најзначајнији период у области истраживања сукоба, посебно после развоја дијалектичког модела и теорије сукоба. Ови теоријски приступи посматрају друштвене сукобе кроз ширу анализу интереса, вредности, друштвене моћи и социјалне неједнакости; основних узрока сукоба; услов и процеса који генеришу сукобе; тока, ефеката и спољних фактора који утичу на интензитет друштвених сукоба и начина њиховог разрешавања.⁵⁾ Унутрашњи сукоби представљају латентну опасност за функционисање државе и друштва. Најчешћи извори унутрашњих сукоба су неједнакости у друштвеном положају појединаца и група, одакле произилази супротстављеност њихових интереса. Сами интереси могу бити различите природе: *прерасподела дохода и националног богатства; прерасподела моћи и стицање било које врсте доминације; остваривање „мисије“ (историјске, националне, верске, културне); освајање туђе територије или одбрана своје у случају рата; битна промена друштвених односа(у случају револуције) или очување statusa quo*, итд. О суштини и изворима унутрашњих сукоба постоје три гледишта: У *биологистичким* интерпретацијама ти се извори налазе у егоистичности и агресивности саме људске природе, па су сукоби облик испољавања агресивности. *Психологистичка* схватања, нагласак стављају на неадекватну или непотпуну социјализацију као и на анксиозност и фрустрираност појединаца или групе па су сукоби, заправо, начин ослобађања или пражњења напетости. *Социолошка* схватања полазе од друштвене условљености сваког па и најличнијег сукоба.

Унутрашњи сукоби се воде унутар територије над којом легална власт има територијалну супрематију, између држављана над којима држава има персоналну супрематију, што значи да унутрашњи сукоби улазе у круг унутрашње надлежности држава. Прибегавање насиљу, у виду мењања постојећег стања и евентуалног преузимања власти, сви правни системи света унутрашње сукобе квалификују као кривично дело, без обзира на позадину и мотиве сукоба. Легална влада са својом оружаном силом иступа у име одбране својих уставних права, а побуњеници се кажњавају

5) Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедности* (докторска дисертација) Факултет политичких наука, Београд, 2006, стр. 193.

на основу кривичног права. Другим речима, у унутрашњем сукобу стране у сукобу нису у једнаком правном положају.⁶⁾

УНУТРАШЊИ СУКОБИ КАО ДРУШТВЕНЕ ПОЈАВЕ

Сукоби, као друштвене појаве, настају као комплекс процеса и односа између унутардржавних субјеката, чији су интереси, вредности и потребе дијаметрално супротстављени и не могу се усагласити кроз процесе сарадње. За разумевање суштине тих процеса битно је да се на бази теоријских знања о сукобима и познавању конкретног стања они могу што поузданије процењивати и предвиђати ради ефикаснијег и прагматичнијег деловања било ког субјекта у државним и међународним оквирима.⁷⁾

Корени теоретских разматрања о природи (друштвених) сукоба сежу у античко доба и филозофска разматрања Хераклита, Платона и Аристотела, а даљи развој теорије о сукобима везан је за телолошка, природноправна, геополитичка и малтузијанска тумачења друштвених сукоба.⁸⁾ Међутим, тек са развојем социологије и психологије као посебних наука развили су се значјнији научно-методолошки и теоријски правци о истраживању феноменологије сукоба. У зависности од различитих чинилаца, ови приступи се деле, у најопштијем смислу, на психолошке и социолошке, где је подела заснована на томе да ли се узроци сукоба налазе у природи човека или његовим друштвеним структурама и институцијама, односно да ли се сукоби анализирају са становишта појединаца или сазнања о њиховом колективном понашању (групе, институције, заједнице, културни системи и сл.). Ипак, ова подела у савременим условима није тако стриктна, јер „социолошке студије све више уважавају значај психолошких аспеката и чиниоца у друштвеним процесима и обрнуто, у психолошким истраживањима придаје се све већи значај културним, групним, институционалним и другим факторима у психичком животу појединца“.⁹⁾

6) Смиља Аврамов и Миленко Крећа, Међународно јавно право, 20. изд., *Службени гласник*, Београд, 2007, стр. 589.

7) Љубомир Стаић – Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 149.

8) Младен Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007, стр. 169.

9) Rummel, Rudolph J., *Understanding Conflict and War: Societies, Politics and Conflict*, The Free Press, New York, 1996; Види и у: Coser, Louis, *Functions of Social Conflict*, The Free Press, New York - Cohtier-Macmillian Ltd., London, 1996, p. 10.

До сукоба друштвених група долази када оне настоје да остваре супротне интересе, јер њихов покушај остварења од стране једне сукобљене стране често онемогућава остварење интереса друге стране или угрожава њене основне вредности или потребе. Сукоби су често изазвани објективним узроцима и постојаће док буду постојале изражене друштвене противречности савременог света. Зато се са правом може тврдити да се Хераклитова мисао о сукобу, потврђује као закономерност, иако је изречена пре више од два и по миленијума. „*Овај свет (један) исти за сва бића, није уредио нико од богова и нико од људи, него је увек био, јесте и биће вечито жива ватра, која се после одређеног периода гаси*“.¹⁰⁾ „*Пат је отац свих и краљ свих, и он једне избаца на видело као богове, а друге као људе; једне учини робовима, а друге слободнима*“.¹¹⁾

Савремене теорије о друштвеним сукобима могу се класификовати на оне које сукобе схватају као патолошко стање друштвеног организма, или као чињеницу живота појединаца и колективитета, као и теорије које изучавају сукобе као процес (динамичан модел) или одређено стање (статично-еквибријски модел). Поједини аутори их класификују на динамичке теорије (сукобе посматрају као историјску појаву) и стратешке теорије (сукобе посматрају као начин остварења специфичких циљева и интереса одређених група па и целих заједница).¹²⁾ Коначно, шира теоријска изучавања сукоба подразумевају и класификацију са аспекта различитих аналитичких концепта, као што су теорије одлучивања, теорије стратешких игара, погађања, коалиција, комуникациона теорија, теорија представа, итд.¹³⁾

Сукоби се јављају као последица различитих *потреба* (економских, класних, социопсихолошких, расних, верских, националних, политичких) и интереса. Они се одвијају кроз низ међуљудских (међугрупних) односа-интеракција, односа једнакости и/или неједнакости, сарадње и сукоба, „стихијских и вољних односа који мењају друштвени и индивидуални живот појединаца, друштвених група и заједница“.¹⁴⁾ У литератури постоје различита одређења и

10) Хераклит, *Фрагменти*, Графос, Београд, 1979, (фрагмент 30)

11) *Исто*, (фрагмент 53)

12) Rapoport, A.: *Models of Conflict; Cataclysmic and Strategic*, London, 1966, p. 259-287.

13) Младен Бајагић, *Основне безбедности*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007, стр. 169-170.

14) Видаковић, Јозо, *Друштвени конфликти – Босна и Херцеговина*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2003, стр. 18, 41, 194-195.

тумачења појма сукоба. Сама реч сукоб потиче од латинског израза *conflictus* - конфликт, спор, борба супротстављених идеја или моралних начела.¹⁵⁾

Облици унутрашњих сукоба су веома различити. По једној типологији, која полази од бинарне поделе они могу бити: *насилни и ненасилни; противсистемски и унутарсистемски; општедруштвени и парцијални; међугрупни и унутаргрупни; дуготрајни и ограниченог трајања; латентни и манифестни*. По другом критерију, унутрашњи сукоби могу бити: *класни и унутаркласни; међунационални и унутар-национални; политички (у ужем у ширем смислу), ратни, верски, унутарверски, идеолошки, међугенерациски, унутаргенерациски итд.*

Дуготрајни унутрашњи сукоби су, ситуације које настају из покушаја људи да се супротставе условима у којима се осећају да су угрожени због: *негирања посебног идентитета стране у политичком процесу; одсуства сигурности сопствене културе и вредности и одсуства делотворног политичког учешћа посредством којег се угроженост може уклонити.*¹⁶⁾

Друштвени сукоби су „велике и масовне социјалне акције, односно свесна усмерена, динамична и практична међусобна сукобљавања и борбе колективних друштвених субјеката због значајних и по својој природи ограничених добара“. Суштину сукоба као „стања социјалних интеракција, отворених антагонизама, са конфронтацијом и борбом као основним усмерењима“ чине унутаргрупне и међугрупне борбе, у циљу остваривања међусобно супротних интереса, вредности и ограничених, али битних, ресурса. Та борба може бити „рат без правила, у већој или мањој мери готово увек ограничена ширим социјалним, правним, моралним, верским, техничким или другим нормама и правилима“.¹⁷⁾

Сукоби се разликују по својој природи, интензитету, носиоцима, средствима која се користе, последицама, начинима решавања, окончавања, итд. У складу с тим, класификација сукоба се обично врши на основу различитих критеријума, а најчешћи су према: учесницима – субјектима; интензитету и последицама;

15) Исто, стр. 17.

16) Голенкова, З.Т. „Социјалне неједнакости и социјални конфликти“, Зборник: *Социјални конфликти у земљама транзиције*, Институт друштвених наука и др., Београд, 1996, стр. 25-27.

17) Видојевић Зоран, „Друштвени сукоби као судбинско питање“, *Теме*, Ниш, 1972, стр. 78.

средствима; природи и условима у којима се јављају; и начинима регулисања или решавања. Сукоби се деле и према одређеним специфичностима на доминантне и латентне, насилне и ненасилне, институционализоване и неконтролисане, регионалне и глобалне, идеолошке, економске, сукобе између култура и цивилизација, модернизма и традиционализма, регионализма и унитаризма, сукобе који се могу разрешити, перманентне и неразрешиве сукобе, итд.¹⁸⁾ Полазећи од субјеката – непосредних учесника, сукоби се класификују на интраперсоналне и интерперсоналне, унутар групне и међу групне, унутар државне и међудржавне, односно сукобе на индивидуалном, групном и међународном плану.¹⁹⁾ По последицама које остварују на конкретан политички систем и структуру односа у њему, сукоби се могу калсификовати на „системске“ и „умерене“ сукобе. Истраживање сукоба као специфичних друштвених феномена је од изузетног значаја, како због структуралне превенције, трансформације и разрешења ових сукоба, тако и због постизања трајног мира на подручјима где су се јавили. Основни услов решавања, односно спречавања и/или регулисања друштвених сукоба јесте, пре свега, познавање њихових узрока, услова, мотива и циљева.²⁰⁾ Међутим, Мајкл Браун (*Michael E. Brown*) сматра да ова гледитша о узроцима сукоба не могу објаснити чињеницу „зашто жестоки сукоби избијају на неким местима, а на неким не“, односно „не могу објаснити зашто су неки спорови суровији и теже их је решити него неке друге“. све значајне варијације о појави и интензитету унутрашњих и етничких сукоба“.²¹⁾

Научна анализа узрока сукоба мора се, пре свега, заснивати на историјским и друштвеним (политичким, етничким, верским и идеолошким) условима и чиниоцима, и различитим интересима и циљевима свих учесника у сукобима. Сами узроци сукоба су „устаљени, довољни и нужни, непосредни (економски, политички и др) извори кретања, развоја и промена друштвених сукоба“, тичу се „расподеле друштвених, посебно материјалних вредности,

18) Исто, стр. 81.

19) Boulding, Kenneth, *Conflict and Defense: A General Theory*, Harepr Brothers, New York, 1962, p. 80-105.

20) За разлику од Кенета Болдинга, који користи термин “решавање”, Владимир Гоати се опредељује за термин „регулисање“, јер сматра да реч “решавање“ асоцира на окончање конфликта, што се у друштву веома ретко дешава: Група аутора, *Политичка социологија*, Радничка штампа, Београд, 1978, стр. 328.

21) Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедности* (докторска дисертација), Факултет политичких наука, Београд, 2006, стр. 196-197.

присвајања власти, друштвене моћи, угледа, престижа, посебно материјалних вредности, присвајање власти, друштвене моћи, угледа, престижа, доминације над људима и стварима, територијама, итд“. Између свих друштвених сукоба постоји висок ниво међузависности, сплет узрока и последица, који се разликују по свом значају, трајању и нужности. С тога се може говорити о узроцима првог, другог и трећег и *n*-тог степена и нивоа, од „конкретне угрожености преко узрочности класе појава (сукоба) до узрочности које важе за систем као целину“. Узроци сукоба могу бити и унутрашњи и спољни, посредни и непосредни (богатство, власт и друштвени статус). Ови узроци се исказују као основне *вредности* и главни, непосредни извори сукоба у сваком историјски познатом друштву.²²⁾

За разлику од међународних оружаных сукоба у којима су главни актери државе (појединачно или у савезу), унутрашњи сукоби воде се на територији једне државе, и то између антагонистичких друштвених група, као што су: социјлане, политичке, националне, етничке, верске, племенске и др.²³⁾ Њихова посебна карактеристика јесте да подразумевају територијалну и персоналну аутономију власти једне државе над припадницима супротстављених друштвених групација и територијалну ограниченост извођења борбених дејстава у оквиру такве државе.²⁴⁾

ЕТНИЧКИ СУКОБИ КЉУЧНИ ПРОБЛЕМ ПОЛИТИЧКОГ И БЕЗБЕДНОСНОГ СИСТЕМА ДРЖАВЕ

Етнички сукоби представљају један од најтежих видова насиља и веома их је тешко опште прихватљиво дефинисати делимично због тежине дефинисања самог придева „етнички“, а делом јер се они изводе у оквиру држава. Због тога, како тврди Јан Вилем Хонинг (*Jan Willem Honing*), највиши проблем јер што „описивање неког сукоба као етничког упућује на предрасуде, изазива интелектуалну лењост, и често даје оправдање за непредузимање акције. Претпоставља се, наиме, да су етнички ратници ирационални, вођени мотивацијама које потичу из магле историје, због чега

22) Исто

23) Вуко Гоце-Гучетић, „Међународноправна заштита учесника у унутрашњим оружаном сукобу“, *Анали Правног факултета у Београду*, јануар-јун 1972, стр. 147.

24) Мирослав Шулаја, *Борци у унутрашњим оружаным сукобима и међународно право*, ИМПП, Београд, 1985, стр. 69.

се етнички конфликти сматрају тврдоглавим, те би требало избегавати интервенције у случају њиховог избијања²⁵⁾ Други проблем о коме пише Хонинг је да термин *етнички* није прави израз за све сукобе који по својој природи нису јасно међудржавни или терористички. Имајући у виду природу неких сукоба (у Алжиру, Сомалији, Сијера Леонеу и др.), Хонинг оцењује да *ако етнички, фундаменталситички или племенски* нису прави придеви да опишу ове конфликти, они деле особину да су сви *унутардржавни*. Њихово идентификовање као таквих указује на проблем, не толико терминологије колико међународног права. Али, овај аутор губи из вида да етнички сукоби не настају само из „магле историје“, већ могу настати у свим временима у више националним заједницама у којима није решено питање етноса. Друго, етничке сукобе скоро увек могу изазвати велике силе у циљу остваривања њихових политичких интереса на одређеном простору и *треће*, етнички сукоби су обично веома брутални са великим бројем жртава и у неким ситуацијама са неограниченим временом трајања.

У анализи савремених унутрашњих сукоба посебно је значајна и подела узрока на *непосредне* и *посредне*. Непосредни узроци настајања и развоја (унутрашњих) сукоба су: унутрашњи фактори и спољни фактори, док у узроке који посредно утичу на појаву и развој сукоба убраја: структуралне, политичке, економске-социјалне и културно-перцептуалне факторе.

Да би се извршила свестрана анализа унутрашњих сукоба, неопходно је дати приказ основних карактеристика етничких и верских (религијских) сукоба, који се, како директно примећују поједини аутори, ретко јављају у чистој форми. У томе смислу, *етнички сукоби* – сукоби између етничких група, произилазе из нетрпељивости или мржње коју чланови једне етничке групе осећају према другој. Етнички сукоби немају опипљиве узроке (шта неко ради), већ неопипљиве (шта је ко).²⁶⁾

Етничке сукобе генеришу различити социо-психолошки елементи (етноцентризам или предрасуде унутар једне групе другачији језик и религија) много изразитије него материјални разлози. У случају да једна етничка група на овим основама крши права друге мањинске групе, долази до дехуманизације мањинске гру-

25) Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедности*, Докторска дисертација, ФПН, 2006, стр. 193.

26) *Исто*, стр. 194 -197.

пе и кршења њених основних људских права. С друге стране, постојање претње од стране једне групе доводи до кохезије и самоојачавања друге групе. Међутим, етноцентризам често доводи и до тога да чланови једне групе постану свесни своје неуједињености и да другу групу виде као монолитну, што обично води ка осећању рањивости, и појави освета, чиме се улази у непрекидни круг насиља. Свака страна верује да се бранила, а да је друга страна започела сукоб, због чега је етничке сукобе тешко решити. Скоро сва средства силе која се користе у оваквим сукобима су негативна, а до преговора је тешко доћи. Тако се етнички сукоби растежу, без изгледа за решење.

У две трећине постојећих сукоба *етнички фактор* је одлучујући елемент.²⁷⁾ Насилни сукоби између етничких и националних група у свету и резултирају анархијом у државним системима погођеним тим сукобима. Тренутно у свету постоји врло мало чистих типова сукоба, који су из етно-политичког угла постали структурална особина новог светског поретка. Према неким показатељима, две трећине насилних сукоба од 1985. године до 1996. године су имали доминантан или утицајан етнички карактер. Етнички сукоби су се скоро удвостручили у протеклих десет година, тако да већина актуелних ратова има одлику унутрашњих сукоба, у којима је етнички фактор кључни елемент.²⁸⁾

На почетку XXI века број унутрашњих сукоба је смањен, али су они у многим регионима и даље једна од главних претњи безбедности. Међутим, у теорији су још присутни одређени недостаци у истраживању унутрашњих сукоба, који се огледају, пре свега, у погледу: расветљавања дубинских димензија мотива који покрећу личност или групу на насиље, циљева насилничке групе, врсте насилничких сукоба, способности групе за дуготрајно насилничко деловање према држави и њеним институцијама; по-

27) Етничка заједница је најшири појам, јер се етничко у историји конкретизује као род, као племе, као народ, као нација. Нација је завршни степен етничке еманципације. Наиме, Макс Вебер сматра да је нација јединство етничког и културног. Дакле, крвна веза се респектује, али она није ништа битнија од културне. Вебер мисли, да, што је народ више цивилизован, у нацији већу улогу има културно, а мању етничко. (Радослав Гаџиновић, „Друштвена суштина рата“, *Политичка ревија*, Београд, бр. 4/2009, стр. 86).

28) Од 1945. године до данас од 250 насилних сукоба већина се одвијала у земљама трећег света, са ретким изузецима (бивша Југославија). Само неки су имали карактер међудржавних сукоба - 1995. године између Перуа и Еквадора и 1988. године између Египта и Етиопије, (Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедности*, Докторска дисертација, ФПН, 2006, стр. 197)

себно узрока и способности да се идентификује и одговори на прве знаке потенцијалног сукоба, са предвиђањем на бази знања главних узрока првих тензија (рано упозорење/рана акција); структурне превенције насилних сукоба; способности конструктивног управљања сукобима као и мировном интервенцијом и „трагање за миром“, односно остваривање утицаја на оквирне макро-политичке услове, да би се обезбедило да се нека оружја и оружани системи ставе ван закона, као и наметањем императива општег разоружања и контроле међународне трговине оружја.²⁹⁾ Међутим, етнички сукоби се могу окончати само: потпуном победом једне стране или привременом обуставом сукоба коју врши трећа страна војном окупацијом.

ВЕРСКИ СУКОБИ И УГРОЖАВАЊЕ КАПАЦИТЕТА СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ

Религија је најдубљи слој у антрополошкој структури човека. Она је понорница која одређује судбоносно социјално и индивидуално понашање људи, чак и тада кад они мисле да су је напустили. Не само да има различитих религиозних типова, него има и различитих типова атеиста с обзиром ког су религијског порекла. Другим речима, постоји атеист муслиманског типа, атеист католичког типа, атеист православног типа. Пре формирања нација постојале су конфесионалне културе, католичка, православна и исламска. На тим конфесионалним културама обликоване су националне културе, српска, хрватска и муслиманска. Вођење дијалога међу религијским заједницама је једна релативно новија појава, а чисто историјски гледано, период сукоба међу различитим религијским традицијама (па и унутар појединих религија), много је дуже трајао. Етнички сукоби често попримају облик *верских сукоба* јер се, уз питање етничке припадности и територијалне проблеме, као централна и највидљивија разлика између група често појављује и религија. Ова чињеница је актуелна и на почетку XXI века, јер су верски *фундаменталистички* покрети последњих година значајно ојачали, чији су сисеми вредности и пракса супротни секуларним политичким организацијама.³⁰⁾ Наиме, религија се

29) Радомир Милашиновић и Срђан Милашиновић, *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр. 336-337.

30) То се, пре свега, односи на секуларне обичаје као што су правила међународног система, на основу којих су све државе формално једнаке и суверене, било да су њени

често сматра вишим законом од државних закона и међународних споразума. Последица овако супротстављених вредности и праксе „води ка насилним сукобима, који се обично воде у име свих главних светских религија. Мотивисани различитим разлозима, припадници поједних религија по-себно су обележили светску карту насилних сукоба после хладног рата, када се ислам посебно истиче. У многима деловима света исламски фундаменталисти су одбацили вредности западно оријентисаних секуларних држава у корист исламских вредности. Ови покрети, које одликују снажна национална, верска и аутохтона културна осећања, отворено исказују јасна антизападна осећања, усмерена не само против бивших хришћанских колонијалних сила и Европе, већ и због покушаја да се кроз процес глобализације наметне глобална политичка, економска, војна и културна доминација Запада. Они су у више наврата упутили јасну поруку главним протагонистима глобализације која гласи: *ми имамо своју традицију, припадамо другачијим цивилизацијама, верујемо у друге идеале, разликујемо се по верској припадности, и нећемо позападњачење*. Директна последица таквог понашања је у неуважавању цивилизацијске чињенице о националним, културним и верским различитостима и потреби да се оне поштују у међусобном комуницирању. Поред тога, и нетолерантност и охолост креатора „новог светског поретка“ у наметању сопствених вредносних ставова и идеја може се узети као узрок поновног буђења екстремних религијских и политичких идеја, које су брзо нашле своје следбенике широм света (у Авганистану, Јордану, Пакистану, Ирану, Судану, Алжиру, Индији, итд.).³¹⁾

Рат не мора бити непосредно вођен око религијских питања да би, у некој од својих фаза, попримио и одређену религијску димензију. Важност религијске димензије неког сукоба повећава се у сразмери са обимом у коме се религијске структуре поклапају са структурама моћи у некој држави.

Док су у извесним епохама у прошлости доминирали верски сукоби(тј. Ратови вођени из верских разлога, односно ради истребљења неверника или ослобађања од туђе власти група становника своје вере),такве ратове су до краја XVII века постепено

грађани “верници” или “неверници” (*believers or infidels*). Исто, стр. 199.

31) Младен Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007, стр. 177.

„заменили“ ратови вођени из националних, идеолошких „државних разлога“ или „разлога националне безбедности“ или другим критеријумима дефинисаних ратова. И у сукобима новијег доба религије играју често значајну улогу, поготово када се ради о сукобима држава или група које се разликују по етничким или верским елементима, па и цивилизацијској припадности и карактеристикама.³²⁾

Ако се анализира Хришћанска црква као пример, долази се до сазнања да је Међународна комисија за теолошки дијалог између православца и римокатолика почела с радом тек 1990 г. Док је период сукоба, раскола унутар хришћанства трајао још од средњег века. Светски савет цркава, водећа међународна организација чији је циљ подстицање дијалога међу хришћанима стара је, пак колико и Уједињене нације. Она је основана тек 1948. године и од тада делује с променљивим успехом. *Период сукоба међу религијама био много дужи од њиховог споразумевања и дијалога.* Читав низ неразјашњених проблема унутар појединих традиција почео се решавати тек када су били иницирани неки озбиљни конфликти између појединих група и појединаца. Сукоб је ту често био неопходан да би дошло до напретка, еволуције унутар појединих религијских заједница. Истовремено, то не значи да је сукоб увек и пожељан, поготово када он води отвореној конфронтацији међу друштвеним заједницама, па и оружаним сукобима и рату.³³⁾

Дакле, у једном општем смислу, могу се разликовати сукоби међу религијама (као што су, на пример, хришћанство и јудаизам или хиндуизам и ислам, или хришћанство и ислам, итд.) од сукоба унутар само једне религије, између појединих вероисповести.

Римокатоличко хришћанство и православље или протестантизам унутар хришћанске цркве). Први сукоби су интер-религијског карактера, док су други интерконфесионални. Када је, пак, о помирењу реч, занимљиво је да, без обзира на то што готово све религије, теоретски, придају велики значај миру међу људима, студије у оквиру друштвених наука су тек релативно недавно почеле да се детаљније интересују за хришћанске цркве и религију уопште.

32) Младен Бајагић, *Изазови и претње у измењеном контексту безбедност*, Докторска дисертација, ФПН, 2006, стр. 194.

33) Неки ратови у историји имали су, наине, и религијска обележја: нпр: крсташки ратови, или велики верски ратови у западној и централној Европи након реформације. Током тридесетогодишњег рата у Чешкој, од 1618–48 г. Погинуло је чак две трећине становништва (В. Становчић, *Политичке идеје и религија*, Политема, Београд 1999, стр. 211 и даље).

Током осамдесетих и деведесетих година дошло је, пак, до значајније промене у перцепцији религије као фактора помирења и сукоба. *Три чиниоца се ту обично наводе као главни разлози*: јачање фундаменталистичких тенденција у светским религијама; улога хришћанских цркава у радикалним променама које су се збиле у неким централно-источним земљама (пре свега у Пољској) и снажење екуменских процеса у свету током осамдесетих.

Ово је имало за последицу да се религијски конфликти више не изводе само из нерелигијских, као примарних узрока, већ се посматрају и као независни чинилац. Прави се, дакле, јаснија разлика између теолошких и нетеолошких фактора, па се онда покушава успоставити њихов прецизнији однос, заснован на њиховим разликама. Још једна околност је, вероватно томе допринела. С распадом блоковске поларизације света (Варшавског пакта), десило се нешто што се може назвати „губитком старих непријатеља“ што, опет рађа потребу за проналажењем нових, или окретањем ка старим, опробаним непријатељима.³⁴⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов Смиља – Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, 20. изд., Службени гласник, Београд, 2007.
- Аврамов, Смиља, „Регуларна амрија и побуњеници“, *Војно дело*, 4/99, Београд, 1999.
- Бајагић Младен, *Основи безбедности*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007.
- Видаковић Јозо, *Друштвени конфликти – Босна и Херцеговина*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2003.
- Видојевић Зоран, „Друштвени сукоби као судбинско питање“, *Теме*, Ниш, 1972.
- Видојевић Зоран, *Увод у социологију*, Образовни информатор, Београд, 1997.
- Вишњић Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003.
- Гађиновић Радослав, „Демократија и безбедност у националној држави“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2011,
- Гађиновић Радослав, „Друштвена суштина рата“, *Политичка ревија*, Београд, бр. 4/2009,

34) Исто.

- Голенкова З.Т., “Социјалне неједнакости и социјални конфликти”. У зборнику: *Социјални конфликти у земљама транзиције*, Институт друштвених наука, Београд, 1996.
- Гоце-Гучетић Вуко, „Међународноправна заштита учесника у унутрашњем оружаном сукобу“, *Анали Правног факултета у Београду*, јануар-јун 1972.
- Диркем Емил, *Елементарни облици религијског живота*, Просвета, Београд, 1982.
- Кецмановић Душан, *Етничка времена*, Библиотека XX век, Београд, 2001.
- Coser Louis, *Functions of Social Conflict*, New York: The Free Press, Cohtier-Macmillian Ltd, London, 1996.
- Милашиновић Радомир М. – Милашиновић Срђан М., *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
- Rapoport A., *Models of Conflict; Cataclysmic and Strategic*, London, 1966.
- Rummel Rudolph J., *Understanding Conflict and War: Societes, Politics and Conflict*, The Free Press, New York, 1996.
- Смит Антони, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998.
- Стаић Љубомир – Гаџиновић Радослав, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007.
- Стојковић Б., „Сукоб идентитета: Религијско и национално као извор и повод ратних конфликта“, у зборнику *Религија-рат-мир*, Градина, Ниш, 1994.
- Трипковић Милан, „Етнички сукоби у мултикултурним друштвима у (не)могућности њиховог предупређивања“, *Социолошки преглед*, Београд, бр. 2/2005.
- Хантингтон Семјуел П., *Сукоб цивилизација и преуређење светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1998.
- Хераклит, *Фрагменти*, Графос, Београд 1979, (фрагмент 30)
- Штобе Х. Г., „Религијске импликације сукоба у централној и источној Европи“, у зборнику, *Хришћанство, друштво, политика*, ЈУНИР, Ниш, 1999.
- Шулаја, Мирослав, *Борци у унутрашњим оружаним сукобима и међународно право*, ИМПП, Београд, 1985.

Radoslav Gacinovic

SOCIO-POLITICAL CHARACTER OF INTERNAL CONFLICT

Resume

In Serbian language a word „conflict“ has following meanings: „contraposition“, „divergence of opposing viewpoints (interests)“, „dispute“, „quarrel“, „hostile armed clash“, „clash“ and similar. The conflicts as social phenomenon, do emerge as a complex of processes and relations between inter-state subjects whose interests, values and needs are diametrically opposed and can not be harmonized through cooperation processes. For understanding of the essence of these processes it is important that on the basis of theoretical knowledges on the conflicts and of comprehension of concrete state of affairs they are estimated and predicted for purpose of effective and pragmatic action of any subjects in the state and international context. Roots of theoretical researches on the character of (social) conflicts originated from antic period and the time of philosophical considerations of Heraclitus, Plato and Aristotle and further development of the thought on the conflicts was related to theological, natural-legal, geopolitical and Malthusian interpretations of social conflicts. However, only with development of sociology and psychology as separate branches of science there were developed significant scientific-methodological and theoretical directions and research schools regarding conflicts.

In general sense on the basis of different factors these approaches are divided on psychological and sociological ones and this division is based on the fact whether the causes of conflicts come from human nature or from her/his social structures and institutions, or in other words, the division is based on the fact whether the conflicts are analyzed from the point of individuals or from the point of comprehension of their collection behaviour (groups, institutions, communities, cultural systems and similar.) However, nowadays in modern times this division is not so strict, because sociological studies increasingly tend to take into consideration the significance of psychological aspects and factors in social processes, and other way around, in psychological researches there is tendency of giving more significance to the research of cultural, group, institution-

al and other factors in psychological life of individuals. Conflicts of social groups emerge when they attempt to accomplish opposing interests, because their attempt of accomplishment by one side often prevents accomplishment of interests of other side or harms its basic values and needs. The conflicts will continue as long as there are clearly articulated social contradictions in modern world. Key Words: internal conflict, state, religious conflict, ethnical conflict, security, democracy.

Овај рад је примљен 9. јануара 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2015. године.